

Summaru
O.V.Greben'

The Problems of School Education in City Proskuriv on the Eve of Great Patriotic War (1940 - 1941 Educational Years)

In the article the state and operating of school education conditions are exposed in Proskuriv during 1940/1941 n.p.; problems are outlined what influenced on quality of educational process in school establishments of city; the level of success of students and scope their schools is analysed, what the statistical data resulted in the article testify to; the level extracurricular and methodical work of schools is described; tasks, implementation of which was sent to the improvement of educational process and decision of problems which existed in the school system of formation of Proskuriv, are outlined.

Keywords: school education, educational process, school educational establishment pedagogical preparation, extracurricular work, methodical work.

Дата надходження статті:

„6” квітня 2011 р.

УДК 378.147.88; 351.746.1

І.О.ГРЯЗНОВ,

доктор педагогічних наук, професор;

Н.М.УСАЧИК,

викладач

(м.Хмельницький)

Система формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі стажування в органах Державної прикордонної служби України

В статті визначено сутність, зміст, особливості, педагогічні умови та розроблено систему формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі стажування в органах ДПСУ.

Ключові слова: курсант-прикордонник, стажування, професійна компетентність, система.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Під поняттям „практична підготовка” слід мати на увазі систему заходів, спрямовану на формування молодого офіцера як соціально адаптованої і соціально відповідальної особистості, здатної застосовувати набуті знання в конкретних оперативно-службових ситуаціях. Аналіз сучасного стану формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників під час практичної підготовки свідчить що:

в загальній системі підготовки, така складова, як практичні заняття, не мають конкретизованої, комплексної спрямованості на формування професійної компетентності курсантів-прикордонників і відповідно існує явний розрив між теорією і практикою (різниця між результатами сесії та стажуванням);

навчальний матеріал і зміст практичних завдань має певний відрив від реалій організації оперативно-службової діяльності підрозділів охорони кордону;

існують проблеми в матеріально-технічному забезпеченні кафедр Національної академії Державної прикордонної служби України (НАДПСУ) сучасними спеціалізованими засобами.

Під час організації стажування виникають такі проблемні питання, а саме:

не в повній мірі враховується та використовується у навчально-виховному процесі зібраний навчально-методичний матеріал за підсумками минулих стажувань;

керівниками структурних підрозділів академії не вивчаються пропозиції, які надані начальниками органів охорони державного кордону щодо покращання навчально-виховного процесу в академії.

Отже, зазначені факти дають повні підстави вважати, що зі сторони керівників стажування від підрозділів і органів охорони кордону існує спрощений та поверховий підхід щодо безпосередньої організації, проходження та оцінки діяльності курсанта на займаній посаді під час проходження стажування.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Професійну компетентність майбутніх фахівців правоохоронних структур та її компоненти розглядали у своїх працях науковці В.Г.Кельба [1], О.В.Миропольська [2], Н.В.Мороз [3], М.П.Недбай [4], В.А.Пеухов [5] та ін.

Формулювання цілей статті... Метою статті є обґрунтування теоретичних та практичних аспектів, спрямованих на вирішення проблем формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі стажування в органах ДПСУ.

Вклад основного матеріалу... Формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі стажування це – реальна ситуативна практична модель діяльності, яка являє собою комплекс заходів, що проходять в органах охорони державного кордону, навчальних центрах під керівництвом посадових осіб органу охорони державного кордону, навчального центру, контролем керівника стажування від академії з метою поглиблення і закріплення одержаних майбутніми офіцерами знань в умовах ВНЗ, удосконалення професійних компетенцій у виконанні обов'язків посадових осіб органів охорони державного кордону в реальних умовах оперативно-службової діяльності.

До *змісту* формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі стажування віднесено когнітивно-операційну, ціннісно-мотиваційну та результативно-діяльнісну компетентності.

До *особливостей* формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі стажування віднесено те, що курсанти: в перший день після прибуття на місце стажування зустрічаються з командирами підрозділів, вивчають порядок й організацію службової діяльності, особливості несення служби, розпорядок дня та розклад занять; складають особистий план роботи на весь період стажування, погоджують його з керівником стажування від академії і подають на затвердження керівникові від бази стажування; повинні бути зразком високих службових і моральних якостей, дисциплінованості, стрийової підтягнутості, творчо підходити до втілення в життя своїх знань та навичок; виконують обов'язки на посаді стажиста, роблять все необхідне для повного виконання індивідуального завдання й особистого плану роботи; вивчають всі особливості несення служби в різних умовах охорони кордону, порядок організації службової діяльності підрозділів, нові форми організаційної діяльності посадових осіб; систематично збирають та узагальнюють матеріали відповідно до індивідуального завдання.

Для оцінки рівня сформованості у дослідженні було визначено три *ключові професійно-правові компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників* та їхні складові (компетенції): когнітивно-операційна компетентність (об'єм та глибина професійних знань, професійна адаптація, особиста дисциплінованість); ціннісно-мотиваційна компетентність (сформованість позитивної мотиваційно-ціннісної орієнтації на майбутню службу, мотиви участі в правоохоронній діяльності, емоційно-вольова стійкість); результативно-діяльнісна компетентність (організаторські можливості, сформованість авторитету серед підлеглих та керівництва, готовність до оперативно-службової діяльності).

Відповідно до компетентностей та компетенцій було обґрунтовано три *рівні сформованості професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників*, а саме: високий, середній та низький.

Для *високого рівня* сформованості професійної компетентності характерним є те, що курсант: має глибокі знання, які значно виходять за межі навчальних програм, базуються на законодавчих актах і керівних документах ДПСУ; професійно адаптований до оперативно-службової діяльності на кордоні; особисто дисциплінований, є прикладом виконання службових обов'язків для інших курсантів; сформував позитивну мотиваційно-ціннісну орієнтацію на майбутню службу; має сформовані мотиви участі в правоохоронній діяльності; сформував у себе емоційно-вольову стійкість; має організаторські здібності; сформував авторитет серед підлеглих та керівництва; цілком готовий до вирішення різноманітних ситуацій оперативно-службової діяльності, проявляє ініціативу, творчість.

Для *середнього рівня* сформованості професійної компетентності характерним є те, що у курсанта: знання є глибокими, знаходяться у межах навчальних програм та підручників; він професійно адаптований до оперативно-службової діяльності на кордоні, але в окремих випадках виникають труднощі; особисто дисциплінований; має недостатню мотиваційно-ціннісну орієнтацію на майбутню службу; має не достатньо сформовані мотиви участі в правоохоронній діяльності; сформував у себе емоційно-вольову стійкість не достатньо; організаторські можливості показує не постійно; має сформований авторитет серед підлеглих; готовий до вирішення різноманітних ситуацій оперативно-службової діяльності.

Низький рівень сформованості професійної компетентності курсанта-прикордонника характеризує те, що курсант: має недостатні та поверхневі знання, щоб розбиратися в ситуаціях службової діяльності; адаптований до оперативно-службової діяльності на кордоні частково; особисто дисциплінований не достатньо, іноді порушує дисципліну та правопорядок; має негативну мотиваційно-ціннісну орієнтацію на майбутню службу; не виявляє мотивів участі в правоохоронній діяльності; слабо сформував у себе емоційно-вольову стійкість; організаторські можливості показує в окремих випадках; авторитет серед підлеглих та керівництва не сформований; готовий до вирішення різноманітних ситуацій оперативно-службової діяльності не завжди.

На основі системного підходу розроблено систему формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі стажування в органах ДПСУ, компонентами якої є:

мета, функції, принципи, сфери, педагогічні умови, етапи формування на посадах, алгоритм дій керівника стажування, суб'єкти навчання та виховання, об'єкт-суб'єкти – курсанти-прикордонники, програмно-методичне забезпечення, діагностичний інструментарій, кінцевий результат (рис. 1).

До педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі стажування віднесено: вдосконалення організації та проведення стажування майбутніх офіцерів-прикордонників; урахування під час стажування особливостей нелегальних міграційних процесів в прикордонній смузі; оптимізація проведення захисту результатів стажування курсантів.

Важливе значення у вдосконаленні організації та проведення стажування майбутніх офіцерів-прикордонників має підбір курсантів у мікро групи, які діють окремо від інших курсантів. Тому для забезпечення успішності проведення стажування майбутнього офіцера важливо передбачити оцінку тієї особливості особистості курсанта, що визначається психологічним кліматом, характером взаємодії членів групи, які знаходяться на великій відстані від інших курсантів та керівника стажування.

У навчальний процес впроваджено цілу низку заходів, спрямованих на посилення практичної складової навчання курсантів, а саме:

впроваджено скореговані навчальні програми підготовки, які дозволяють випускнику виконувати обов'язки як в пунктах пропуску, так і на „зеленому кордоні”;

розроблені та впроваджені в навчальний процес: методика послідовності дій начальника навчальної групи по формуванню у курсантів командирських якостей; методика аналізу ризиків та кримінального аналізу, методика проведення повсякденного оперативного пошуку; нові інформаційні технології, що використовуються в охороні кордону;

створена електронна база дидактичних матеріалів для проведення різних видів занять, на яких буде практично вивчатись робота за функціональними схемами;

для курсантів 3–4 курсів практичні заняття з питань огляду транспортних засобів проводяться на реальних зразках легкових і вантажних автомобілів, пасажирському залізничному вагоні, морському контейнері, які обладнані прихованими місцями для перевезення контрабандних товарів та нелегальних мігрантів.

Основні завдання керівному, науково-педагогічному складу на час стажувань були спрямовані на удосконалення професійної компетентності курсантів на відповідних посадах та отримання методичного матеріалу, спрямованого на підвищення якості навчально-виховного процесу в академії, а саме:

аналізу наявних практичних проблем в оперативно-службовій діяльності випускників академії, рекомендацій від керівництва регіональних управлінь щодо втілення в навчальний процес вимог нормативних документів, аналізу потреб формування у випускників додаткових (нових) практичних компетентностей у зв'язку зі змінами, які відбуваються на державному кордоні, в нормативному забезпеченні оперативно-службової діяльності;

ознайомлення з позитивними прикладами ефективної організації оперативно-службової діяльності на різних рівнях та матеріалів з аналізом типових та нестандартних помилкових рішень в діяльності випускників академії щодо організації оперативно-службової діяльності;

пошуку шляхів з розширення можливостей та використання різних джерел інформації з питань практичної наповненості занять, змісту навчально-методичних матеріалів, формування практичної компетентності науково-педагогічного складу у відповідності до сучасних вимог по організації оперативно-службової діяльності на державному кордоні.

Під час стажування враховувались особливості нелегальних міграційних процесів в прикордонній смузі. Під час проведення занять з курсантами керівники стажувань особливе значення приділяли тому, що за час організованої незаконної міграції через територію України, посібниками опрацьовано певний порядок і тактика дій для переміщення незаконних мігрантів до західного кордону, утримання їх й формування груп та перетинання державного кордону. Окремі елементи цієї тактики залежать від різних факторів, але загалом тактика дій стандартна. Незаконні мігранти, за попередньою домовленістю з причетними до організації каналів незаконної міграції особами, виїжджають з країн постійного проживання і направляються різними маршрутами в Україну. Після прибуття іноземців на територію країни, їх на деякий час розміщують в місцях тимчасово перебування (приватні квартири, будинки, закинуті та нежилі приміщення, тощо) в тилкових областях. Організатори незаконної міграції домовляються про їх переправлення в Європу й потім їх доставляють різними маршрутами в контрольовані прикордонні райони до місць відсидки.

При організації протиправної діяльності на державному кордоні організаторами переправок груп незаконних мігрантів активно використовується менталітет місцевого населення. В прикордонних селах на ділянках кордону особи, які займаються незаконною міграцією, для місцевого населення (особливо молоді) – приклад для наслідування, а їхні заробітки – предмет заздрощів.

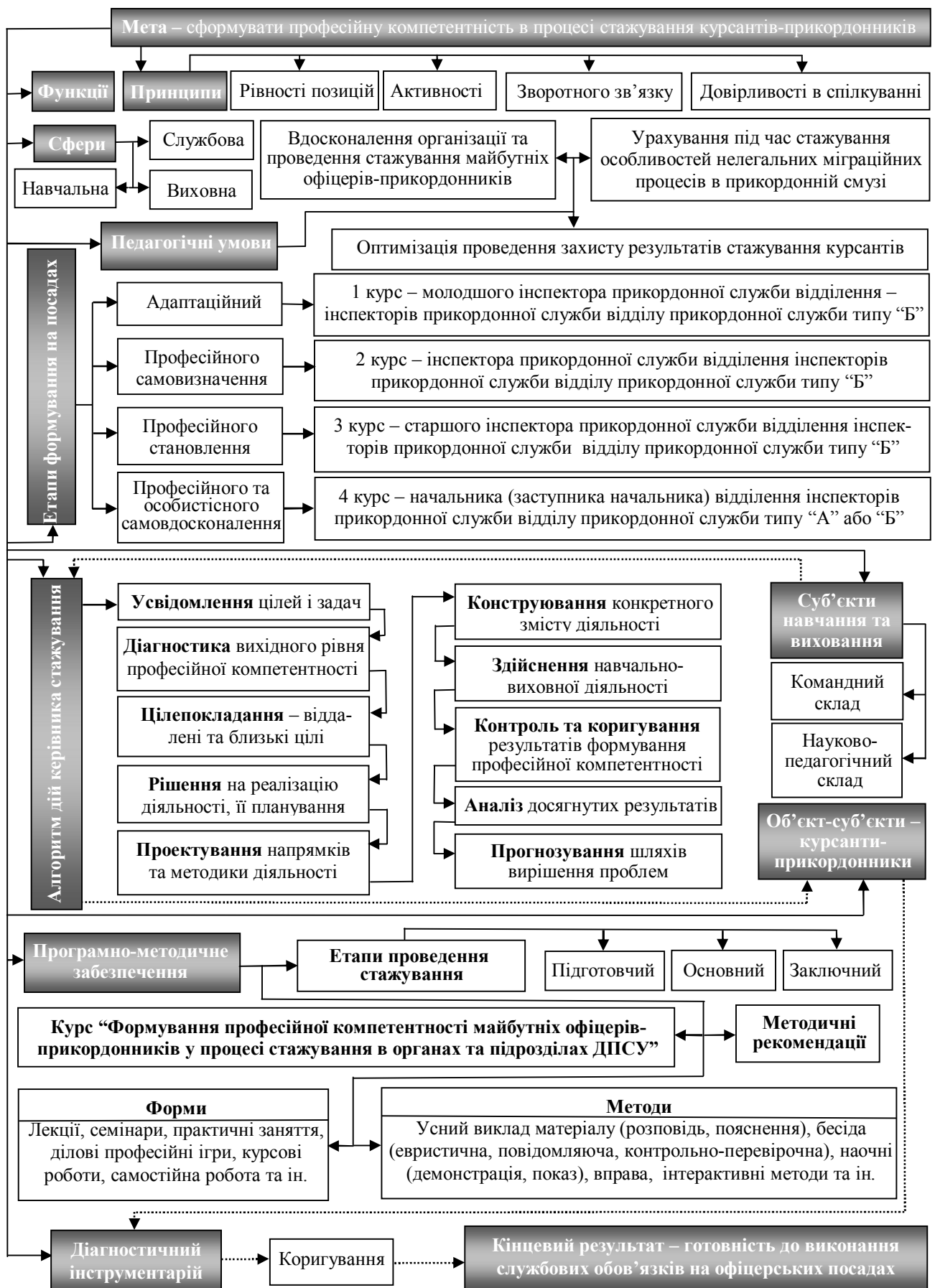

Рис. 1. Зміст системи формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі стажування в органах Державної прикордонної служби України (— ієрархічні зв'язки, зв'язки розвитку)

Під час стажування курсанти приймали участь у ділових іграх, спрямованих на підготовку командирів підрозділів до протидії нелегальній міграції. Ігри розпочиналися по-різному:

- оголошенням нової обстановки до певного часу;
- оголошенням рішення, врученням завдання і наказу старшого начальника;
- завдання, по якому потрібно самостійно ухвалити рішення.

У всіх випадках спочатку ухвалювалося рішення і доводилося до підлеглих. Для цього офіцерам та курсантам надавався необхідний час. Ухвалене рішення заслуховувалось і затверджувалось керівником.

В ході роботи з підготовки протидії нелегальній міграції керівник ділових ігор, його помічники безперервно нарощували обстановку відповідно до здійснення заходів, підводили офіцерів і курсантів до ухвалення того або іншого рішення. Всі дії курсантів та офіцерів знаходили віддзеркалення в процесі розігрування умовних заходів. Для того, щоб в ході кожної ділової гри у курсантів формувались компетентності в практиці управління підрозділом, офіцери та задіяні курсанти замінювалися на різних посадах.

Ділові ігри завершувалися розбором. Мета розбору – всесторонній аналіз проведених занять, підведення підсумків і визначення рівня виконання навчальних завдань. Визначивши заздалегідь питання, які необхідно освітити на розборі, керівник ігор уточнював, конкретизував зміст їх в процесі занять. В ході розбору особлива увага приділялася оцінці обґрунтованості рішень і дій курсантів. Отже, на подібних навчальних заняттях курсанти отримували знання і первинні компетенції по основних напрямках їх майбутньої діяльності в органах та підрозділах ПСУ, спрямованих на протидію нелегальній міграції.

Для *оптимізації проведення захисту результатів стажування курсантів* розроблена методика оцінки. При виставленні оцінки враховувались:

оцінка виконання посадових обов'язків, яка виставляється керівником від органу охорони державного кордону (установи);

оцінка за якість виконання індивідуального завдання, зібраних під час стажування матеріалів;

оцінка за якість виконання завдань згідно з програмою стажування;

оцінка за захист звіту стажування.

Загальна оцінка курсантам виставлялася:

З урахуванням чотирьох окремих оцінок:

„відмінно”, якщо в окремих оцінках одна оцінка „добре”, а інші „відмінно”;

„добре”, якщо в окремих оцінках одна оцінка „задовільно”, а інші „добре” та „відмінно”, або якщо дві оцінки „задовільно” та дві оцінки „відмінно”;

„задовільно”, якщо в окремих оцінках не більше однієї „незадовільно”.

При трьох окремих оцінках:

„відмінно”, якщо в окремих оцінках не більше однієї оцінки „добре”, а інші – „відмінно”;

„добре”, або „задовільно”, якщо в окремих випадках оцінка не більше однієї оцінки „задовільно” або „незадовільно”.

При двох окремих оцінках:

„відмінно”, якщо обидві оцінки – „відмінно”;

„добре”, якщо обидві оцінки „добре”, або одна оцінка „відмінно”, а друга „добре” або „задовільно”;

„задовільно”, якщо обидві оцінки „задовільно” або одна оцінка „добре” а інша „задовільно”;

„незадовільно”, якщо одна з окремих оцінок „незадовільно”.

Результати захисту стажування оцінюються на основі таблиці „Відповідності національної шкали оцінювання результатів захисту курсових робіт (проектів), навчальної (юридичної) практики та стажування академічній шкалі успішності ECTS”. Оцінки, одержані за результатами захисту стажування, виставляються у відомість підсумкового контролю та в додаток до диплому за національною шкалою і шкалою ECTS.

В експерименті під час перевірки ефективності системи формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі стажування в органах Державної прикордонної служби України брали участь 208 курсантів третього і четвертого курсів, які стажувались в органах та підрозділах ДПСУ. Експериментальна група (ЕГ) – 107 особи: 3 курс – 2 навчальні групи, 4 курс – 2 навчальні групи, та контрольна група (КГ) – 101 курсант: 3 курс – 2 навчальні групи, 4 курс – 2 навчальні групи. У якості експертів виступали 10 осіб офіцерського складу, які були у цих курсантів керівниками стажування.

Експериментальна робота, що проводилась із курсантами-стажерами, визначала ступінь виконання ними певних завдань, а саме – формувати педагогічну майстерність і надати в цьому посильну допомогу офіцерам того підрозділу, де вони проходили стажування. Перед ними ставилась мета не лише чомусь навчитись, але й збагатити старших колег чимось новим.

Порівняльні дані про рівні сформованості складових професійної компетентності у курсантів експериментальної і контрольної груп

Зрізи	Групи	Кількість в групі	Складові професійної компетентності																	
			когнітивно-операційна (Кко)						ціннісно-мотиваційна (Кцм)						результативно-діяльнісна (Крд)					
			низький		середній		високий		низький		середній		високий		низький		середній		високий	
			осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
I	ЕГ	107	53	50	38	35	16	15	49	46	47	44	11	10	48	45	48	45	11	10
	КГ	101	51	51	33	33	17	16	53	52	33	33	15	15	49	48	38	38	14	14
II	ЕГ	107	19	18	49	46	39	36	27	25	48	45	32	30	28	26	45	42	34	32
	КГ	101	45	45	39	39	17	16	44	44	38	38	19	19	47	47	35	35	19	18

Під час експерименту кількість курсантів з низьким рівнем розвитку когнітивно-операційної складової професійної компетентності в КГ зменшилося в середньому на 6 %, в ЕГ – на 32 %. Курсантів із середнім рівнем збільшилося в ЕГ на 11 % й в КГ на 6 %; з високим рівнем збільшилося у ЕГ на 21 % й у КГ – практично не змінилася (табл. 1).

Дані про сформованість ціннісно-мотиваційної складової професійної компетентності у курсантів в ході експерименту свідчать, що: кількість курсантів з низьким рівнем в КГ зменшилася в на 8 %, в ЕГ – на 21 %; із середнім рівнем збільшилося в ЕГ на 1 % й в КГ на 5 %; з високим рівнем збільшилося у ЕГ на 20 % й у КГ на 4 %.

Низький рівень результативно-діяльнісної компетентності в ході 2 етапу формувального експерименту в ЕГ показали 26% курсантів, в КГ – 47%. Кількість курсантів з із середнім рівнем зменшилася в ЕГ на 3% й в КГ на 3%; з високим рівнем збільшилося у ЕГ на 22% й у КГ на 6%.

Узагальнені результати про рівні сформованості у курсантів експериментальної і контрольної груп професійних компетентностей по інтегральному показнику представлено в табл. 2.

Другий контрольний зріз показав, що рівень сформованості професійних компетентностей (ПфК) у курсантів експериментальної і контрольної груп в порівнянні з результатами, зафіксованими першим зрізом, змінився таким чином: кількість курсантів з високим рівнем сформованості досліджуваних компетенцій збільшилося таким чином:

у експериментальній групі – на 21,4%;

контрольній групі – на 1,0%.

Кількість курсантів, які залишилися на низькому рівні скоротилося:

у експериментальній групі – на 27,1%;

у контрольній групі – на 4,9%.

Таким чином, експеримент підтвердив ефективність системи формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі стажування в органах Державної прикордонної служби України. Результати опитування майбутніх офіцерів-прикордонників експериментальної групи свідчать про те, що стажування значною мірою вплинуло на збільшення кількості курсантів, упевнених у правильності вибору професії офіцера-прикордонника, а також тих, хто, на їх власну думку, глибоко вникнув у специфіку прикордонної служби. Стажування водночас допомогло курсантам оцінити рівень їх готовності до офіцерської служби, виконання оперативно-службових завдань під час охорони Державного кордону України, усвідомити складність прикордонної служби і необхідність ґрунтовної підготовки до виконання службових обов'язків (про це свідчить зменшення частки курсантів, упевнених у своїй готовності до прикордонної служби після стажування порівняно з періодом, що передував стажуванню).

Порівняльні дані про рівні сформованості інтегрального показника (ПфК) професійної компетентності у курсантів експериментальної і контрольної груп

Зрізи	Групи	Кількість в групі	Рівні сформованості інтегрального показника професійної компетентності (ПфК)					
			низький		середній		високий	
			Кількість, осіб	%	Кількість, осіб	%	Кількість, осіб	%
Перший	ЕГ-1	107	48	44,9	43	40,2	16	15,0
	КГ-1	101	49	48,5	34	33,7	18	17,8
Другий	ЕГ-2	107	19	17,8	49	45,8	39	36,4
	КГ-2	101	44	43,6	38	37,6	19	18,8

Отже, безпосереднє, повсякденне виконання обов'язків в умовах реального виконання оперативно-службових завдань, поступове з'ясування їх конкретнішого значення, зміцнює і розвиває інтерес курсанта-стажера до служби в ДПСУ, посилює захопленість професією офіцера-прикордонника, дає можливість повною мірою пізнати себе відповідальним за якісне виконання службових обов'язків, набутти дуже цінного досвіду самостійного вирішення оперативно-службових завдань у конкретних умовах охорони кордону. Дослідження необхідно продовжити за такими напрямками: формування професійної культури прикордонників в умовах службової діяльності; удосконалення методики проведення занять курсантами під час стажування.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кельбя В. Г. Виховання професійних якостей у майбутніх офіцерів оперативно-розшукових органів Прикордонних військ України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 20.02.02 „Військова педагогіка та психологія” / В. Г. Кельбя. – Хмельницький, 2002. – 18 с.
2. Миропольська О. В. Формування професійної компетентності фахівців митних органів в умовах службової діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Миропольська Оксана Василівна. – Хмельницький, 2009. – 219 с.
3. Мороз Н. В. Формування соціокультурної компетенції як складової професійної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Н. В. Мороз. – Хмельницький, 2007. – 20 с.
4. Недбай М. П. Формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування технічних засобів у службовій діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Недбай Микола Павлович. – Хмельницький, 2009. – 300 с.
5. Пеухов В. А. Організаційно-правові аспекти проходження практики та стажування в підрозділах МВС України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 „Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право” / В. А. Петухов ; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2003. – 20 с.
6. Положення з організації та проведення практичної підготовки керівного, науково-педагогічного складу, слухачів та курсантів Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2010. – 64 с.

Анотація

И.А.Грязнов, Н.М.Усачик

Система формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-пограничників в процесі стажування в органах Государственной пограничной службы Украины

В статье определены сущность, содержание, особенности, педагогические условия и разработано систему формирования профессиональной компетентности будущих офицеров-пограничников в процессе стажировки в органах Государственной пограничной службы Украины.

Ключевые слова: курсант-пограничник, стажировка, профессиональная компетентность, система.

Summary

I.O.Griaznov, N.M.Usachyk

The System of Formation of the Future Officer-Borderguards' Professional Competence within the Process of This Professional Training in the Bodies of the State Border Guard Service of Ukraine

The essence, content, peculiarities, pedagogical conditions have been determined and the system of formation of the future officer-borderguards' professional competence within the process of this professional training in the bodies of the State Border Guard Service of Ukraine has been elaborated.

Keywords: cadet, borderguard, professional training, professional competence, system.

Дата надходження статті:

„17” березня 2011 р.